

érzékét, s bizonyos külső ügyességet sajátitanak el. Igaz ugyan, hogy a rajzolásnak egészen más a célja, mint a geometriának, mert a míg a rajzolás a művészetek közé, a geometria a tudományok közé tartozik. Azonban, valamint a fejbeli munkát föltudjuk a kézimunka előnyére, megkönnyítésére használni, a képen ezek egyikét a másik előnyére föltétlenül föl lehet, sőt szükség fölhasználni; már csak azon paedagogiai elvnel fogva is, hogy a tanításnál, a hol csak lehetséges, minél több czélt kell kitüzni egymás előnyére.

Ezek valának, i. t. gyülekezet, azon elvek, melyeket a magam részéről a mennyiségtan sikeres tanítására föltétlenül szükségesnek tartok követni, épen azért én, a ki azon szerencsében részesültem, hogy egyházi főhatóságom által e tudományág tanítására kineveztettem, teljes erőmből azon leszek, hogy a fölsorolt elvek megtartásával, hivatásomnak minél jobban megfelelhessenek. S ezzel fölolvadásom végéhez érvén, becses figyelmökért fogadják szives köszönetemet.

BOROS SANDOR.

3. Látérezék és műértelem.

Valamint a fülnek a jó zene élvezetet szerez, melyet az egész valónkra közvetít, épp úgy vannak dolgok, melyek látás által érintik lelkünk nemesebb érzelmeit. Ez ünnepélyes alkalommal tehát a látásról és azon lelki élvezetekről akarok főképp beszélni, melyek látás által lelkünkbe jutnak.

Lássuk először is, hogy mi a látás? Képzeljünk szemünkből egy fénykupot kisugározni, vagy érthetőbben szólva, egy fénytölcsért. Ezt szemünkhöz illesztve, látni fogjuk, hogy csak azokat a tárgyakat látjuk tisztán, melyek a tölcser keretén belül esnek. Nagy tárgytól bizonyos távolságra kell állanunk, hogy ez a tölcser keretébe beleférjen; nagy távolról mértföldröket belátunk, kis tárgyakat meg közelről kell néznünk, mert ezek a távolsággal óriássá növekedő fénytölcsérben elvesznek. Gondoljuk az említett sugártölcsért belülről egy kulcslikra illesztve, egy még oly picziny ujacska is képes a szemsugarakat kirekeszteni, míg egy néhány lépés távolra, már csak egy függöny képes a tölcser hegyes végén olázkodó szemet talán a legnagyobb gyönyörűségtől megfosztani.

Igen könnyen kérthetik én tőlem, hogy miért is van az embernek 2 szemre szüksége? Ha Mózsai v. Están bácsi tenné ezen kérdést, azt felelném, hogy az Isten mikor a restaurációt elrendelte, eszébe jutott, hogy ez a drága portéka könnyen válságos helyzetbe juthat; bölcs előrelátással tudta, hogy ha a kettőből egyet kiütnek, egy még

mindig eltart a jövő választásig. De ha önöknek kellene a két szem szükségességét feltüntetnem, ezt mondanám: a két szemből egy irányba menő szemsugarak úgy fognak meg minden tárgyat, mint a hüvelyk és mutató új képes egy arczocskát megcsippenteni, ha még oly bársony-simaságu is. Egy sugár érint, de kettő már fog. Hogy két szemünk vízszintes irányban áll, ez a vízmértéket képviseli, az orr pedig mint egy mérlegnek a mánusa jelöli a helyes irányt. Ezért jár helyes úton, kinek jó orra van. Egy szemmel csak a képét látjuk a tárgyaknak; 2 szem már azok helyzetét is igyekszik meghatározni. Fél szemmel még kacsintani sem lehet, csak pislogni.

A természet szépségei szemünkön át jutnak lelkünkbe. Szenvedélyeink, érzekeink úgy uralják gyarló valónkat, mint elkényeztetett gyerekek szülőiket, vagy mint követválasztók a jelöltet. Fülünket bárhol teletömbhajtjuk jó zenével; szaglási érzékünk a pacsulik országán keresztül a rózsa illatáig csiklandoztathatjuk, ajkunkat az édes-ségek külömbfélesége érintheti. Ámde szemünk a mi örökös zsarnokunk, az ő soha ki nem elégíthető szenvedélyeivel! Mutathatunk neki szépséget, mitől az érzék örvöng, rutat, minő a roszt lekiismeret, megmutathatjuk neki az Emke-palotát, v. a vashidat, a mellette levő új tornyos palotával, szemünknek ez mind kevés, hegyre vágyik, hogy lássa a völgyet, aztán megint a völgybe, hogy lássa a hegyet!

Elgondolhatjuk, hogy szemünk, mely ily nagy igényekkel van felruházva, mennyire ki van téve a csalódások végtelen sokaságának; csalódik és csalattatik. Ki ne említette volna életében: „ha jól látok“, „roszul láttam“! A szemet figyelmezteti a példabeszéd is, midőn azt mondja, „hogy nem mind arany, a mi fénylik.“

Miveltségünkkel fokozatosan látásunkat is fejlesztenünk kell. A kis gyerekeknek ugyan megmondják: ez szép ház, szép vidék, szép néni, de hogy miért? ezt rendszeren elfelejtik, mert a figyelmeztetőknek kiskorukban ezt szintén elfeledték megemliteni. Nekem is csak így magyarázták ezt gyermekkoromban; hogy felnőttem, igaz, magam rájöttem, egy néni miért szép! de, hogy egy felhő, templom, kép, vagy szobor miért: ezt bizony meg kellett tanulnom.

A természet alkotásai a fogékony lélekre legtöbbször nagy hatást gyakorolnak, csakhogy a tanulatlan szem a lényegtelen dolgokat helyezi előtérbe; egymagában még gyönyörködni sem tud, ha nincs a ki helyeslését adja megfigyeléséhez. Más szóval: szemünk nem tud a maga lábán járni.

A múlt nyáron egy kedélyes társasággal a havason egy pár hetet töltöttem. Egy verőfényes délután, a turista társasággal, én is ki-

másztam egy kecskejárta nyomdéken a fenyőkkel rakott hegy legmagassabb csúcsára. És mily hatást gyakorolt az alatt elterülő vidék fölséges panorámája a társaságra? Egyikünk a levegőben levő vízpárákon boszankodott, hogy a 2000 klm.-nyire eső hótetőket nem láthatja; egy bájos hölgyecske azt sajnálta, hogy miért nem hoztuk el a mama kukkerjét, mily jól megláthatnók a faluban a szállást adó román asszonyt a mint feji a kecskét az estvéli bivalytejes kávéhoz; egy harmadik nem is tudott gyönyörködni afeletti bosszuságában, hogy elfeledtük ide czepleni a páczolt sonkát. Pedig bizony a szemnek volt miben igazán gyönyörködni! A vidék távolsággal halványodó, elmosódó perspektívája, a fenyők sajátságos, csaknem a feketétől a legszebb aransárgába átmenő színváltozatai, meglepő hatást gyakoroltak a szemre, s ezen keresztül a lélekre.

A természet szépségei után azok a dolgok veszik a szem képességét és gyakoroltságát igénybe, melyet az emberiség iparban, művészetben évszázadok óta létre hozott. Itt tűnik ki a szem képessége, hogy a lélekkel mikép közvetíti a látottakat.

Izlés és műértelem szemünkön át jön be hozzánk, nem is egy, de két ablakon; a külvilág ad ezen keresztül rendez-vouz-t a lélek belvilágának.

Már a régi népeknél, mint: egyiptomiaknál, perzsáknál, görögök-nél, a műizlés és értelem nagyon magas fokon állott. Ugy okoskodhattak: ha a fülnek a harmonia élvezetet szerez, miért ne lehetne a szem harmoniáját is megállapítani. — Kutató eszöknek ez sikerült is. Elképzelték: ha a természet az embert a legtökéletesebb lénynek teremtette, bizonyosan azt is kieszelte, hogy mekkora szeme, szája, orra és füle legyen. Ebből kiindulva épületeiket, csodás szép templomait oly arányosan építették, hogy nagyságához volt mérve ajtója, lépcsője, párkányzata, oszlopainak vastagsága; legtöbbször magát az istenséget is kifaragták megfelelő nagyságban. Mily csodálattal és bámulattal látja a szem a több ezer éves görög szobrokon, hogy akkor is a bátorságnak, örömmek és bánatnak, szeretet- és szerelemnek ugyanaz a kifejezése volt az arczon! A szem volt akkor is a lélek tükre! — Ezért tanulják a plasztikát és arányosságot a régiek műveiről.

Műértelemhez a különböző stylek ismerete is szükséges, mind az építészetben, mind az ornamenticában: a görög styl az ő oszlopcsarunkaival, meandereivel, a régi klasszikus kort elevenítik fel; a gót és román styl magasztos, ünnepies érzést kelt; a barok styl az ő tövűtt, nehézkes ornamentatiójával hamar unalmassá válik szemünk-

nek; a moór építészet az ő fantastikus arabeszkjeivel, mistikus hatással van reánk; a renaissance styl könnyed párkányzata, a természet majd mind virágát, levelét felölelő ornamentációja, derült hangulatot ébreszt az emberi lélekben. Ugy képzelem a renaissance stylt, mint egy fiatal, szép nőt; a barok stylt mint egy felpiperézett vén leányt, a gót stylt mint egy tisztos matronát.

Egy műértelemmel bíró szem a monumentalis épületekben nem azok méreteit, hanem mint a különböző építészeti styl remekeit látja egymással versenyre kelni, hirdelve mestere dicsőségét! Régi műtárgyakon szinte látjuk, mily odaadó szeretettel és nemes izléssel véste bele a művész az ő korának ornamentációját. Akkor minden műtárgy eredeti volt, a mi igen emelte a mű becsértékét. Most a művész legtöbbször csak a formát készíti; eredeti talán nincs is, csak ezer meg ezer másolat.

De hagyjuk a régieket! Legyen szabad egy pár szót arról szólanom, hogy ös zes műipari termékeinket mennyire uralja az izléstelen disz vagy magyarán szólva, a sallang: pipáinkon Deák F., Széchenyi képei diszlegnek; pálczáinkon, napernyőinkön lud, agár, vagy lófejjet szorongatunk, kemenczéinken, lámpáinkon a sok disztelen disz ugy szorong, mint kukoriczacsutkán a szemek, diszedényeinken sokszor a görög pálmatta és meander ujabbkori modern elemekkel annyira össze keverve jelenik meg, minőt csak egy kis gyerek zsiros ujjá tud pingálni a nagybácsi fehér kabátjára! Még ételeink is bizonyos diszt és gyakran érthetetlen külsőt kaptak. Példa erre az egyszeri T.-ban- ket, hol a bélbecsenye disztiményét, a georginát is megették az „atyafiak“ a mártással! Disz, sallang, tulhalmozottság mindenütt; a szem ugy megszokja ezek látását, hogy ugyszólván elfásul bele; később ha látja, sem látja, valamint a fül sem hallja egy időn tul az óra kegyegését. Disztárgyainkon a nemes egyszerűségnek kevés a nyoma. A sok disz mindenütt előli a formát. Mai nap már a Miloi Vénus is kalotaszegi varrottas köténnyel lépne a világ elé.

Nézzük meg csak egy leány iskolának a munkakiállítását. Ezek leginkább német divatlapból kilesett hangjegytartót, névjegy- tartót, kefetartót, óratartót, levéltartót s más modern virágokkal be népesített czikkeket tartalmaznak; stylszerűségnek — mely magá- ban hordja az önálló műizlés első csiráját — kevés nyomát talál- juk. Egy nagy tarisznyát is láttam egyszer elhizott bazsarózsákkal ki decorálva, ebbe lehet, hogy a szerelmes leveleket tartják! Sok tárgyat ki sem tudtam találni mire jó; de ami időbe és pénzbe ke- rül, hátha rossz nem lehet! Szinte jól esett, midőn a sok „ne nyulj

hozzám“ tárgy között, egy néhány egyszerű és csinos ruhát láttam fa modellekre reá adva; örömemben megis ölelgettem egyet kettőt, a leányok nevetve figyelmeztettek, hogy a ruhának nincs feje, mert ahhoz is műizlés kívántatik, hogy a női szépség eszményének megfelelő formák, a ruházat által, a szem előtt előnyösen feltüntessenek s a ruha kell, hogy pótolja a hiányokat ott, a hol a természet kissé szűkmarku volt.

Egy műértelemmel bíró szemnek, már a legegyszerűbb fogalmak megítélésével nyilvánul jó izlése: Egy hullámos v. görbe vonalat mindig szebbnek tartunk, mint egy egyenest, mert emez a merevséget, ridegséget jelöli; a félelmes villámot is tört egyenesekkel rajzolják, míg egy hullámos vonal, hullámozó kebel, hullámozó Balaton, mily kellemes hangulatot tud az emberben ébreszteni.

Hogy szemünk, látásunk a műizlés terén odáig emelkedjék, hogy a képző-művészet termékeit élvezhesse, hibáit elbirálhassa, ez igen nagy gyakorlatot kíván és e tehetségek fejlesztésére a rajztudományt tartom elkerülhetlen alapnak.

A rajzolás tehetsége az emberrel születik. Már a kisgyerek, ha értelmének első sugara megcsillan, nem firkálja-e tele a falat kacskaringos ákom-bákomokkal? A kis fiúk szamarat, a kis leányok nyulat szeretnek rajzolgatni, a nyul féltékenységével, fürgességével rokonszenveznek; de a fiuknak a szamar iránti sympathiáját se hogy sem tudom magamnak megmagyarázni.

A rajzolás tudománya már a legrégebb korban virágzott, már az egyiptomiak rajzokkal fejezték ki gondolataikat: galamb az ártatlanságot, kutya fej a hűséget, oroszán fej a bátorságot jelölte. Nem e jobban kifejeznék most is: egy tele erszény a gazdagságot, egy szív a szerelmet, egy nehéz járom a házasság életet, egy h. nyelv az anyóást, stb.

Ez lenne azon egyetemes nyelv, melyet a világ minden népe megértene.

A rajztudomány összevegyüjti a természet szépségeit, mult és jelen népeit; élénk állítja a csaták borzalmait, a szerelmesek ölelését, a vihart és az ég villámait. A képek világa szemünknek ma már egy világtörténelem. Egész világunkat megláthatjuk karosszékekben ülve, egy pipa dohány mellett. Képben szemlélhetjük a bájta pirulás — a rutat undor — s az ördögöt félelem nélkül. Rajzban a természet szépségei inkább fölhívják a szem figyelmét. Mert a szemben van maga az élet, a szenvedély, a vágy és világosság. Hunyjuk be szemünket: kizártuk az egész világot!

Műizlés terjesztésére első sorban a rajztanárok vannak hivatva; ők lettek mint missionáriusok szétküldve, hogy a műértelem első csiráit a fiatal nemzedék fogékony kebelébe elhíntsék. Ez a műizlés és értelem adja meg a gyerekeknek azon külső zománczot, mely nélkül bármennyit tanuljon is, kedélye bizonyos durvaságot nehezebben tud levetkezni. A rajztudomány kulcsa a képzőművészet birodalmának. Ezt tanulva akaratlanul is izlésünk nemesedik, látkörünk szélesedik.

Tanítani kell tehát az iskolában a rajztudományt annak szellemével; ne elégedjünk meg a dolgok pusztá utánzásával, a legegyszerűbb tárgy mintát szolgálhat, hogy azon az arányosságnak és jó izlésnek elveit előttük feltüntethessük. Mert az ily rajzitanítás kelti fel a gyermeki lélekben az érzéket a természeti és művészeti szép iránt! És ha a nagy többség, csak az ezek iránti érdeklődést fogja az iskolából a külvilágba átvinni, már akkor megvetők alapját, a műizlés és műirodalom terén egy jobb jövőnek!

Ezek lennének vonásai azon rajzitanítási rendszernek, melyet eddigi állásomon, már egy évtizeden keresztül szem előtt tartottam. Ezen elvek lesznek irányadóim e felsőbb tanintézetnél is, melynek hogy ügyeit egyebekben is szíven fogom hordani, arra --- beiktatósom ez ünnepélyes perczében — komoly ígéretet teszek.

NAGY GYULA.

III.

ÜDVÖZLŐ BESZÉD.

Midőn önöket új hivataltársaink az isk. igazgatóság megbízásából, mint legidősebb tanár, ez ünnepélyes órában baráti és kartársi szíven üdvözlöm, legyen szabad az érem hátlapjával felmutatnom azon nehézségeket, melyekkel önök az új pályán találkoznak.

Korábbi időkben, például ifjúságomban, sőt az után is több évekig a középoktatás egyedüli közege a gymnasium volt. A később fejlődő élet és társadalom igényeihez képest, a régi gymnasium szervezetében sokat módosult; mondhatni évről-évre ujlag szerveztetett. A gymnasiumi oktatás fogyatékosnak találtatván; a közép isk. oktatás céljaira polgári és felsőbb népiskolák, reáliskolák, kereskedelmi akademiák szerveztettek, megannyi versenytársaiul a gymnasiumnak; azonban lehetséges levén, hogy a tanulók a különböző speciális iskolákból a gymnasiumba léphessenek, ez intézkedés által a gymnasium jellege alteráltatott.